

Yttrande över motion – Utveckla Fristadsreservatet till nytta för Eskilstunas invånare – inlämnad av MP

Förslag till beslut

Förslag till kommunfullmäktige

Motionen föreslås besvaras med att frågan om Fristadsreservatets bevarande och framtida användning och utveckling bör utredas vidare och en åtgärds- och handlingsplan för området tas fram.

Sammanfattning

Marielle Liikanen (MP) har den 15 mars 2016 lämnat in en motion – Utveckla Fristadsreservatet till nytta för Eskilstunas invånare (KSKF/2016:223). Kommunstyrelsen har remitterat ärendet till stadsbyggnadsförvaltningen för yttrande (inkommit till SBF den 2016-04-12).

Motionären yrkar på att de historiska byggnaderna och gårdens utemiljö i Fristadsreservatet (Vapensmeden 1) bevaras som en helhet på nuvarande plats och upprustas med kulturhistoriskt lämpliga metoder och i samarbete med olika hantverksutbildningar. Vidare yrkar motionären på att en plan tas fram för långsiktig användning där gården blir mer öppen för besökare samt att intresse hos olika aktörer för nya användningar bör undersökas vid framtagandet av en sådan plan.

Stadsbyggnadsförvaltningen gör bedömningen att motionen bör bifallas i sin grundintention. Målet att bevara, upprusta och ge byggnaderna lämpliga användningar för att värna och ta tillvara befintliga värden behöver dock föregås av förbättrad utredning av byggnadernas tekniska status och en studie av möjligheterna att på lämpligt vis utveckla den södra delen av fastigheten. Vidare bör en handlings- och åtgärdsplan tas fram för att guida framtida användningar och

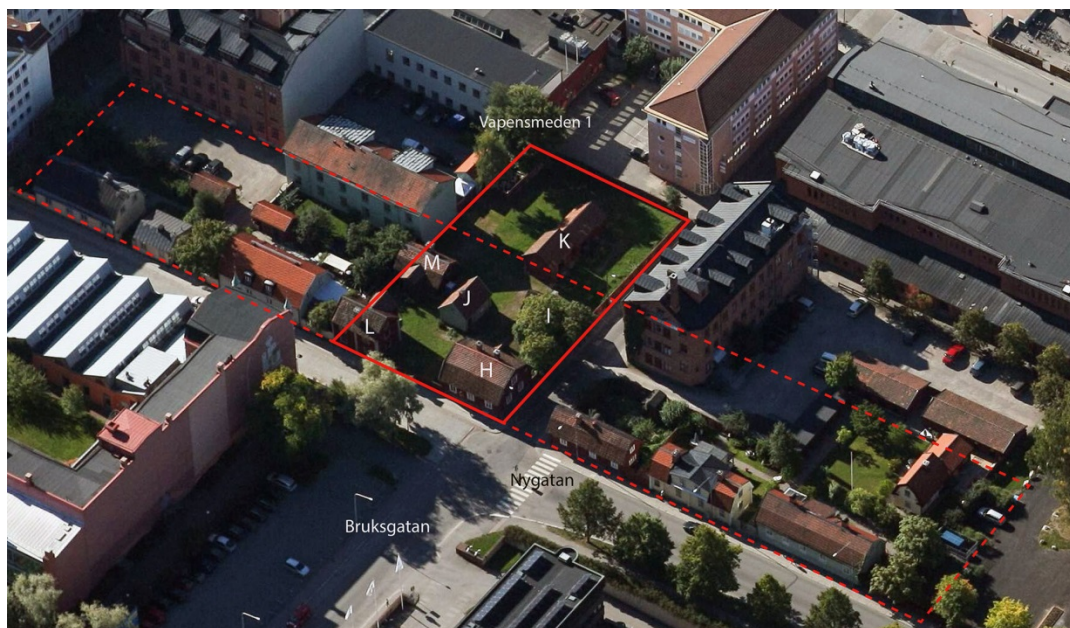
den kommande utvecklingen av fastigheten. Detta sammantaget leder till att motionen föreslås besvaras med att frågan bör utredas vidare och en handlings- och åtgärdsplan tas fram.

Stadsbyggnadsförvaltningens sammantagna bedömning baseras på dokumenterade och beskrivna kulturhistoriska värden, befintliga skyddsvärden samt förvaltningens egen bedömning av bland annat stadsmiljö- och upplevelsevärden.

Ärendet

Bakgrund

Fastigheten Vapensmeden 1 har en tomtyta på cirka 1 500 kvm och ligger centralt i Eskilstuna, i sydöstra hörnet av korsningen Nygatan/Bruksgatan. Fastigheten har ägts av Eskilstuna kommun sedan början av 1970-talet. Kommunen köpte fastigheten för att bevara en del av den ursprungliga industribebyggelsen som på många ställen under senare hälften av 1900-talet revs för att ge plats åt ny bebyggelse. Begreppet Fristadsreservatet skapades i samband med detta och avsåg Fristadsbyggnaderna på Vapensmeden 1 och närliggande fastigheter utmed Nygatan. Vapensmeden 1 utgör kärnan av denna kulturhistoriska miljö.

Vy mot söder över fastigheten Vapensmeden 1 och schematiskt kärnområde för enhetlig stadsmiljö med småskalig och varierad bebyggelse längs Nygatan.

Fristadskvarterets bebyggelse och ursprungliga ändamål beskrivs i kunskapsunderlag till den tidigare gällande översiktsplanen för Eskilstuna centrum från 2000 på följande sätt: ”De hus som byggdes under fristadstiden lades ofta enligt ett visst mönster med bostadshus med långsidan längs gatan och smedja

längre in på tomten, parallellt med bostadshuset och med gaveln mot en gränd eller tomträs. På tomterna fanns också fähus för kor, grisar, får och höns och trädgårdstjappar med grönsaksland... I dag finns bara några få hus kvar. De flesta är samlade i "Fristadskvarteret" i hörnet Smedjegatan [här avses sannolikt Bruksgatan]/Nygatan samt längs Nygatan." (Ur *Översiktsplan för Eskilstuna centrum, del 2: kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer*, 1999).

Det timrade huset i korsningen Nygatan/Bruksgatan (H ovan) samt dess timrade smedja mot Bruksgatan (I) är belägna på ursprungliga platser, övriga byggnader (drängstuga, bostadshus, smedja samt uthus) är ditflyttade.

Beskrivna värden, planer och lagstiftning

För att kunna ta ställning till motionens innehåll behöver en kartläggning och bedömning göras av fastighetens förutsättningar och befintliga kulturhistoriska och andra värden. Därefter kan en bedömning göras huruvida befintliga värden berättigar de föreslagna åtgärderna gällande bevarande, upprustning och användning.

Följande beskrivning av värden och skydd grundar sig på gällande översiktsplan (2013); gällande detaljplan (1989); bedömningar och beslut från Länsstyrelsen; gällande lagstiftning (Plan- och bygglagen, Miljöbalken, Lagen om kulturminnen); förstudie gjord av Struktor (2007-08-31); samt förvaltningens egna iakttagelser och slutsatser.

Översiktsplan

Eskilstuna kommuns översiktsplan från 2013 vann laga kraft den 17 maj 2016. Översiktsplanen anger den övergripande viljan i samhällsplaneringen och ger vägledning för kommunens planering, utveckling och plan- och lovärenden.

För den specifika fastigheten Vapensmeden 1 kan vägledning hittas på ett antal ställen i översiktsplanen. Ett av de övergripande målen för den fysiska planeringen är att "utveckla och stärka identitet och kulturmiljö". I *Del 2: Kulturmiljö: Utveckla och stärka kulturmiljö och identitet* beskrivs Fristadsreservatet som en av kommunens kulturhistoriskt värdefulla tillgångar: "Kommunen äger flera byggnader med stort kulturhistoriskt värde. Många av dem är viktiga symbolbyggnader för olika delar av Eskilstunas historia som Rademachersmedjorna, *Fristadsreservatet*, stadshuset, teatern, Vattenpalatset, sporthallen och biblioteket."

Följande kommunala ställningstaganden gällande kulturmiljö bedöms som särskilt relevanta för bedömningen av den aktuella fastigheten:

- "Platsens kulturmiljövärden ska identifieras och analyseras i samband med varje förändring och förnyelse. Särskilt värdefulla kulturmiljöer undantas från exploatering".

- ”Byggnader och anläggningar som vittnar om kommunens industrihistoria värnas och utvecklas särskilt.”
- ”Eskilstuna kommun och Kommunfastigheter AB föregår med gott exempel genom att ta väl hand om byggnader i kommunal ägo samt värnar kulturhistoriska och estetiska kvaliteter vid underhåll och förändringar i det egna byggnadsbeståndet.”

I översiktsplanen lyfts även de kulturhistoriskt värdefulla miljöernas betydelse för turism och näringslivsutveckling. I *Del 2: Näringsliv, Turism* är särskilt ett av ställningstagandena relevant för värderingen av Fristadsreservatet:

- ”Den lokala historien används för att förstärka den egna identiteten och profilera både orterna och landsbygden i förhållande till andra liknande kommuner.”

Sammantaget kan konstateras att översiktsplanen ger en relativt tydlig inriktning när det gäller bevarande av kulturhistoriska miljöer och byggnader samt betydelsen av kultur- och stadsmiljöer för turism och besöksnäring. Stadsmiljön med Fristadshuset längs Nygatan fyller också en viktig funktion ur ett pedagogiskt perspektiv och för det kollektiva historiska minnet.

Riksintressen

Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska museer har enligt 3:6 Miljöbalken pekat ut ett antal kulturmiljöer av riksintresse. Enligt Miljöbalken ska område av riksintresse skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada kulturmiljön. Riksintressen bevakas av Länsstyrelsen.

Vapensmedjan 1 utgör en del av uttrycket för riksintresse för kulturmiljövård i Eskilstuna kommun (D5). Detta riksintresse för kulturmiljövård omfattar en stor geografisk yta som inkluderar bland annat Munktellstaden, innerstaden, Gamla staden och delar av Östermalm, Söder och Nyfors. Det är värt att notera att beskrivningen av riksintressebeskrivningen i generella drag beskriver historiska perioder, principer och deras uttryck, utan att peka ut specifika objekt – med undantag för Rademachersmedjorna och Fristadshuset:

”Motivering:

Värdebeskrivning: Smides- manufaktur- och industristad som speglar många olika utvecklingssteg och de sociala förhållandena från medeltiden och 1600-talet fram till tiden efter 1950.

Uttryck för riksintresset:

Medeltida tätortsbildning på Eskilstunaåns östra sida med långgata längs stranden och småskalig träbebyggelse. Gestaltmässig, avancerad, rutnätsplan från 1658. Olika administrativa stads och tätortsbildningar som senare slagits samman. Rademachersmedjorna och *Fristadshuset*. Handels- och hantverksgårdar från 1700- och 1800-talet. Industrianläggningar och stadsplanemönster från 1800 - 1900-tal. Bostadsområden för arbetare och tjänstemän från 1900-talet.”

Utifrån riksintressets beskrivning av kulturhistoriska värden i Eskilstuna (D5) kan slutsatsen dras att Fristadsreservatet, och därmed fastigheten Vapensmeden 1, utgör en viktig del av riksintressets kärnvärden.

Byggnadsminne

Eskilstuna museer väckte 1995 frågan om byggnadsminnesförklaring för fastigheten Vapensmeden 1. Motiveringen för ansökan var att Vapensmedjan 1 med dess välbevarade smedjor och bostadshus utgör kärnan i den sista resten av Eskilstuna fristad. Länsstyrelsen meddelade inskrivningsmyndigheten i februari 1996 att frågan om byggnadsminne väckts. 2006 utförde Stockholms byggnadsantikvarier AB, på uppdrag av länsstyrelsen, en besiktning av fastigheten. Fastigheten har även inspekterats av länsstyrelsen. 2010 beslutade Länsstyrelsen om anmälningsplikt enligt 3 kap. 6 § lagen om kulturminnen (1988:950, KML) för Vapensmeden 1.

I beslutet om anmälningsplikt beskriver Länsstyrelsen vilka värden man anser föranleder beslutet: ”Länsstyrelsen anser att byggnaderna inom fastigheten Vapensmeden 1 var för sig har höga kulturhistoriska värden men att det främst är den mycket välbevarade helhetsmiljön, strukturen och den industrihistoriska bakgrunden som är av stort intresse.” (Ur *Länsstyrelsens beslut om anmälningsplikt för fastigheten Vapensmeden 1...*, 2010-01-22). Efter en anmälan från fastighetsägaren vid en planerad förändring har Länsstyrelsen en månad på sig att besluta om en byggnadsminnesförklaring är berättigad.

Anmälningsplikten innebär att fastighetsägaren (Eskilstuna kommun) måste meddela Länsstyrelsen om bygg-, mark- eller rivningslov söks eller andra exteriöra förändringar görs på byggnader och tomt. Med tanke på de bedömningar som gjorts i ärendet och Länsstyrelsens uppfattning om de kulturhistoriska värdena är sannolikheten relativt stor att Länsstyrelsen beslutar att byggnadsminnesförklara fastigheten vid en sådan anmälan. Detta skulle medföra att skyddsbestämmelser upprättas och att Länsstyrelsen får tillsynsansvar och prövar frågor om tillstånd till åtgärder som strider mot skyddsbestämmelserna.

Detaljplan

Gällande detaljplan är från 1989 och fastigheten Vapensmeden 1 har bestämmelsen Q, kulturresevat. Beteckningen Q innebär användning av byggnader som är anpassad till bebyggelsens kulturvärden. Q innebär inte något formellt rivningsförbud, men i planbeskrivningen anges att byggnader inom fastigheten inte får rivas: ”Samtliga byggnader inom fastigheten Vapensmeden 1, 2 och 13 har ett stort kulturhistoriskt värde och får inte rivas.”

Teknisk status

I en förstudie för Vapensmeden 1 som gjordes av Struktör 2007 beskrivs byggnadernas skick som varierat: ”Byggnaderna har utvändigt ... underhållits vad avser det mest nödvändiga. Något akut behov av exteriört underhåll bedöms inte

förligga för dagen. Grund och bottenstockar behöver dock ses över för ett par av byggnaderna. Invändig standard är mycket låg för samtliga byggnader. Skall någon av byggnaderna kunna nyttjas för boende eller annan daglig verksamhet året om krävs omfattande reparationer och ombyggnader.”

Två mer specifika beskrivningar och bedömningar görs av dels det tidigare bostadshuset i korsningen (H): ”Byggnaden har sanerats för trägnagare”; och dels av det tidigare bostadshuset mot Nygatan (L): ”Mycket dåligt skick invändigt. I trapphuset finns springor i fasaden”. Det ska dock noteras att det gått snart nio år sedan bedömningen gjordes.

En mycket summarisk kontroll av byggnaderna gjordes av besiktningsman från Byggkonsult i Mälardalen i början av 2013. Beskrivning, diagnos och rekommendationer begränsas till fyra meningar och kan inte anses uppfylla de krav som bör ställas på en byggnadsteknisk och antikvarisk bedömning.

Bedömning

Stadsbyggnadsförvaltningens bedömning av graden av bevarandevärde för Vapensmeden 1 grundar sig på en kartläggning och analys av ovan beskrivna gällande riktlinjer, planer och lagstiftning med avseende på kulturhistoriska och stadsmiljömässiga värden, samt förvaltningens egna iakttagelser. Den eventuella underhållsskuld som byggt upp genom åren bör ses som en egen fråga som inte ska få utgöra en risk för de befintliga och framtida kulturhistoriska, stadsmiljömässiga och turistiska värdena. Denna aspekt har därför inte utgjort något vägande skäl i bedömningen. För en slutlig avvägning mellan renoveringsbehov, nödvändiga insatser, teknisk status och ekonomiska konsekvenser krävs dock ny och mer utförlig inventering och utredning.

Stadsbyggnadsförvaltningens sammantagna bedömning är att Fristadsreservatets rumsliga, arkitektoniska och kulturhistoriska värden bör bevaras som en central del i en för staden unik stads- och kulturmiljö. Samtidigt anser förvaltningen att en åtgärds- och handlingsplan bör tas fram av fastighetsägare och relevanta förvaltningar för att säkra en framtida förvaltning där både de unika kulturhistoriska värdena kan bevaras och lämpliga användningar kan ges plats. Ett viktigt underlag för en sådan åtgärds- och handlingsplan kommer att vara en uppdaterad och gedigen kartläggning av den byggnadstekniska statusen samt beskrivning av åtgärder som krävs för att, på ett för användningen lämpligt och för kulturvärdena varsamt vis, upprusta byggnader och tomt.

Stadsbyggnadsförvaltningen gör vidare bedömningen att det framför allt är den cirka 30 meter djupa zonen söder om Nygatan och längs Nygatan som kan anses utgöra en enhetlig och sammanhållen kärna i de stora kulturhistoriska, stadsmiljömässiga och turistiska värdena hos Fristadsreservatet som beskrivits ovan (se även flygbild på sidan 2). Med detta i åtanke bör, i samband med framtagandet av en åtgärds- och handlingsplan, även en studie göras av möjligheterna att ge den södra delen av fastigheten en ändrad användning. I det

arbetet ska även graden och arten av påverkan på kulturhistoriska, stadsmiljömässiga och turistiska värden studeras och bedömas. Endast lösningar som stärker fastighetens kultur- och stadsmiljö i sitt sammanhang och inte har negativ påverkan på de unika kulturhistoriska värdena bör accepteras.

STADSBYGGNADSFÖRVALTNINGEN

Marianne Hagman
Stadsbyggnadschef

Per Haupt
Stadsarkitekt

Remiss från kommunstyrelsen

Motion - Utveckla Fristadsreservatet till nytta för Eskilstunas invånare - inlämnad av MP

Ärendet remitteras till er för yttrande. Yttrandet ska ha kommit in till kommunstyrelsen via LEX och på papper senast den 7 september 2016.

Remissinstanser

Kultur- och fritidsnämnden
Stadsbyggnadsnämnden

Ansvarig handläggare på kommunledningskontoret

Kristina Briath

§ 59

Motion - Utveckla Fristadsreservatet till nytta för Eskilstunas invånare (KSKF/2016:223)

Beslut

Motionen remitteras till kommunstyrelsen för beredning.

Ärendebeskrivning

Marielle Liikanen (MP) har den 15 mars 2016 lämnat in en motion - Utveckla Fristadsreservatet till nytta för Eskilstunas invånare.

Motionären yrkar på följande:

- att de historiska byggnaderna i Fristadsområdet, liksom gårdens utemiljö, även fortsättningsvis ska bevaras som en helhet på sin nuvarande plats och renoveras med kulturhistoriskt lämpliga metoder.
- att ge i uppdrag till lämplig förvaltning att leta efter samarbetspartners så att olika hantverksutbildningar kan delta i renoveringsarbetet.
- att ta fram en plan för långsiktig användning av Fristadsområdet där gården blir mer öppen för besökare. Intresse från mindre företag, föreningar, idé- och företagskuvös, uthyrning av möteslokal, historiska upplevelser och skolverksamhet bör undersökas.

Beslutet skickas till:
Kommunstyrelsen

Justerandes sign			Utdragsbestyrkande
------------------	--	--	--------------------

MOTION

Utveckla Fristadsreservatet till nytta för Eskilstunas invånare

Eskilstuna fristad är idag kanske mest välbekant ur en aspekt: den har gett namn åt vårt stora torg, Fristadstorget. Namnet erinrar om den fristadsinrättning, som kom till genom ett regeringsbeslut den 16 april 1771. Fristaden blev då någonting alldeles nytt i vårt land. Här skulle gälla frihet från skatter av olika slag till staten och rätt för företagaren att slå sig ner utan mästarbrev eller skråtvång. Dessutom erbjöds man fördelaktiga diskontlån, anvisade mark och gav råd och hjälp av olika slag. Under 1950-talet sammanförs kvarvarande Rademachersmedjor och olika timmerbyggnader till Fristadsreservatet i kv Vapensmeden 1. Enstaka byggnader uppförda under fristadsperioden längs Nygatan intill reservatet står på ursprunglig grund från 1700-1800-talen

Byggnaderna i Fristaden har höga kulturhistoriska värden men det är just den välbevarade helhetsmiljön som är unik. Samtliga byggnader har ett stort kulturhistoriskt värde och får inte rivas, så säger Länsstyrelsen i Sörmland i sitt beslut från januari 2010. Bebyggelsen har dessutom åsatts skyddsbestämmelser som stöd för ett framtida bevarande och omfattas av anmälningsplikt enligt lagen om kulturminnen m m.

Trots detta finns nu ett uttalat hot om rivning av de unika kulturhistoriska byggnaderna för att ge plats för nybyggnation. Vi tycker det är helt fel väg att gå och vill istället se en plan för upprustning och långsiktig användning av Fristadsreservatet.

Det finns ett starkt och växande intresse för att utveckla dels yrkesutbildningar dels hantverkskunnande. Fristadsreservatet skulle kunna utgöra en plats för t ex utbildning för bevarande av historiska byggnader.

Vidare har Munktell Science Parks verksamhet begränsats så att den del som hanterat idé- och företags kuvös ska reduceras. För att få ett framgångsrikt Eskilstuna med nya arbetstillfällen måste det också satsas på nya företagare, befintliga företagare som vill utveckla sin verksamhet samt innovativa idéer. Fristadsreservatet skulle kunna bli en sådan plats och är också i linje med den ursprungliga tanken med Fristadskonceptet på 1700-talet.

Det finns många fina muséer i Eskilstuna men det saknas ett museum som fokuserar på uppfinningar som skapats i Eskilstuna- I samband med en potentiell idé- och företags kuvös skulle en permanent utställning kunna inrättas i en av fastigheterna i Fristadsreservatet.

Vi föreslår att kommunfullmäktige beslutar:

-att de historiska byggnaderna i Fristadsområdet, liksom gårdens utemiljö, även fortsättningsvis ska bevaras som en helhet på sin nuvarande plats och renoveras med kulturhistoriskt lämpliga metoder.

-att ge i uppdrag till lämplig förvaltning att leta efter samarbetspartners så att olika hantverksutbildningar kan delta i renoveringsarbetet.

-att ta fram en plan för långsiktig användning av Fristadsområdet där gården blir mer öppen för besökare. Intresse från mindre företag, föreningar, idé- och företagskuvös, uthyrning av möteslokal, historiska upplevelser och skolverksamhet bör undersökas.

Eskilstuna 2016-03-15

Marielle Liikanen (mp)

Vänstern: <http://ekuriren.se/asikter/debatt/1.3870172-vanstern-vill-radda-fristadshusen>

Vår debattartikel: <http://ekuriren.se/asikter/debatt/1.3830271-bevara-och-utveckla-fristadsreservatet>

Reportage med Sarita: <http://ekuriren.se/nyheter/eskilstuna/1.3820369-eskilstuna-den-stundom-stolta-fristaden>

Insändare: <http://ekuriren.se/asikter/insandare/1.3827437-bevara-fristads-reservatet->